

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔԸ

ժ.

«ԶԻ ՔՈ Է ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ ՓԱՌՔ ՅԱՒԻՏԵԱՆՍ. ԱՄԷՆ»

Տէրունական պատուական Աղօթքին երկհիմն և գեղեցկայարգար շինուածքին ճակատաքարն է այս Փառաբանութիւնը (Doxology), որ շքեղապէս կուգայ լրման ու փառքի կնիք մը դրողմել անոր ամբողջութեան վրայ: Այս՝ ոսկեղէն ագուցուածքին վրայ դրուած աղամանդն է, որ ամէն մէկ կրկնումի դարձդարձումներուն հոգևոր ճշմարտութիւններու երկներփնեան պրիսմացում մը կը գունապատկերէ: Կրնանք նաև ըսել՝ թէ Տէրունական Աղօթքին խտացուած մէկ ամբողջութիւնն է, որով երկրորդ անգամ կը շեշտուին այն էական կէտերը, որոնց պակասը մաս մը պիտի պակսեցնէր նաև այս աղօթքին կատարելութեան, նպատակայարմարութեան, ներդաշնակութեան և հոգեգրաւութեան խկական արժանիքներէն: Տէրունական Աղօթքին այս եօթը հայցուածները իրարու կը զօդուին «Հայր մեր» գեղեցիկ մուտքի ուղերձով, և այս իմաստալից փառաբանութեամբ անստղիւտ աղօթք մը անստղիւտ վերջաւորութիւն կամ փակում մը կ'ունենայ: Այս վերջաւորութիւնն ալ, որ դարերէ ի վեր կրկնուած է Աղօթքին հետ, իր կարևորութենէն, նշանակութենէն և թարմութենէն ոչինչ կորսնցուցած է, և վերջաւորութեան բերած Աղօթքին չափ իմաստալից է:

Կրնանք նաև ըսել թէ Տէրունական Աղօթքին բոլոր հայցուածները, բոլոր մարթանքները — Աստուածային և մարդկային — կը բղխին անոր հիւանալի սկզբնաւորութենէն — «Հայր մեր»: Ի՞նչ գեղեցիկ, ի՞նչ սրտազրաւ, ի՞նչ հրապուրիչ և հոգեխօսիկ սկսուածք. որովհետեւ, երբ Անոր Որդւոյն՝ Յիսուս Քրիստոսի՝ քաւութեամբ

և սուրբ արիւնովը մաքրուած, եւ Ս. Հոգիին կենսանորոգ ներկայութեամբ եւ առաջնորդութեամբ գօտեպնդուած, «Հայր մեր» կ'ըսենք Աստուծոյ, ի՞նչպէս չենք աշխատիր որդիութեան բոլոր պարտականութիւնները, անթերի ու Աստուածահաճոյ կերպով կատարելու: Ի՞նչպէս չենք սըրբաբաներ Անոր անուըն և աշխատիլ Անոր անուան սրբութեան զիտակցութեան տարածման և տիեզերականացման, ի՞նչպէս Անոր Թագաւորութեան գալուն կարօտող չենք բռնկիր. ի՞նչպէս Անոր կամքը կատարել չենք ջանար: Եւ ա'լ աւելի՛ երբ կարգը կուգայ մեր անձնական պէտքերուն և կարօտութեանց, թերացումներուն ու տկարութեանց. ի՞նչպէս չենք դիմեր մեր Հօր, որ պատրաստ է մեզ տալ «օրուան հացը», կ'ուզէ մեզ ներել՝ երբ մենք կը ներենք մեր պարտապաններուն, և խոստացած է մեզ փորձութեան չտանիլ, հապազարէն ազատել: Հետևաբար, այս շատ հիասքանչ սկզբնաւորութենէն, ուղերձէն բղխող հայցուածներուն համար ո՞րչափ կը վայելէ այսպիսի հիասքանչ վերջաւորութիւն մը, այսպիսի փառաւոր փառատրութիւն մը:

Բայց քննադատութեան առջեւ այս փառաբանութիւնը իր գոյութիւնը չի կրնար երաշխաւորել: Արդէն զիտենք որ Ղուկասու Աւետարանին մէջ տրուած Տէրունական Աղօթքին չէ կցուած այս Փառաբանութեան մասը, և նշանաւոր մեկնիչներու քուէներուն մեծ առաւելութեամբ մը, այս մաս չի կազմեր Տէրունական Աղօթքին: Որովհետեւ, ինչպէս կը հաստատեն, Աւետարանի հնագոյն ձեռագիրներէն ոմանց (և կարևորագոյններուն) մէջ չի գտնուիր այս հատուածը: Ոսկերեքանէն և անոր հետեւող մեկնիչներէն զատ, բոլոր յոյն հին մեկնիչները զանց կ'ընեն այս փառաբանական մասին մեկնութիւնը: Այս կերպով այս Փառաբանութիւնը պաշտամունքային (liturgical) յաւելուած մը կ'ըլլայ: Բայց, ինչ որ ալ ըլլայ, արժէքին ու հոգեգրաւ հանգամանքին փնտս մը չգար, որովհետեւ հոգիով լեցուած մարդեր աւելցուցած են զայն, և այդ յաւելումով ըրած են շատ գեղեցիկ գործ մը:

Այս Փառաբանական հատուածին ծագումին գալով, կրնանք ըսել՝ թէ մեծ հա-

ւանականութեամբ հրէական ծագում ունի ան, և թերեւս առնուած Ա. Մնացորդաց իթ. 11 համարէն. — «Քո է Տէր, մեծութիւն և զօրութիւն և պարծանք և յաղթութիւն և կարողութիւն. վասնզի դռամենեցուն՝ որք են յերկինս և ի վերայ երկրի՝ տրեւս. յերեսաց քոց զողան ամենայն թագաւորք և ազգք: Եւ արդէն հրէական փառաբանութիւնն ալ ասոր մօտ է. — «Օրհնեալ ըլլայ իր թագաւորութեան փառքին անունը: Արդէն փառաբանութիւնը ընդհանուր էր Հրէից մէջ. ամէն աղօթքէ ետքը անոնք կը գործածէին փառաբանական ձեւեր: Սաղմոսներէն մէկ քանինները շատ նմանութիւն ունին Փառաբանութեան և այդ ոգիով կ'երգուէին տաճարին սրբազան պաշտամունքներուն մէջ, և Երբայական վառ երեակայութեան ու բանաստեղծական ներշնչման ամէն կերպով կը ներգաշնակուի այս Փառաբանութեան ոգին: Այնպէս որ, կարելի է ըսել, եթէ երեք այս մասը պակաս իսկ ըլլար, Հրեայ քրիստոնեաներու մէջ Տէրունական Աղօթքը առանց ասոր պիտի չգործածուէր: Այսինքն, անոնք անպատճառ պիտի ընէին այսպիսի շատ վայելուչ վերջաւորական յաւելում մը: Յիսուս ալ՝ քանի որ իր աշակերտներուն եւ անոնց միջոցաւ բոլոր քրիստոնեաներուն կը սորվեցնէ այս աղօթքը, կրնար փափաքիլ որ այս ամենայնամար խօսքերը ըլլան Տէրունական Աղօթքին մէջ: Բայց ինչ որ ալ ըլլայ իրողութիւնը, ուրկէ ալ ըլլայ ծագումը այս փառաբանութեան, և երբէն ի վեր ալ սկսուած ըլլայ անոր գործածութեան, Քրիստոնէական եկեղեցին ուրախ է որ ունի զայն և կը կրկնէ ամէն պաշտամանց մէջ: Որովհետեւ, այս ըսուածները բան մը չեն պակսեցներ այս Փառաբանական յաւելումին արտայայտիչ և իմաստալից արժէքէն. ընդհակառակը՝ ա'լ աւելի կը զարգարեն զայն: Եւ այս յայտարարութիւնն ալ յարմարապէս կը հաստատուի Փառաբանութեան պարունակութենէն՝ եւ մեզ ներշնչած հոգեւոր ազդեցութենէն: Ուստի, այս մասին վրայ ևս աւելցնենք քանի մը խորհրդածութիւններ:

Ա. — Այս Փառատրութեամբ, իբրեւ մարդ, Աստուծոյ հետ մեր ունեցած ճշմարիտ յարաբերութիւնը կը սորվինք: Ու

րովհետեւ, Թագաւորութեան, Զօրութեան և Փառքին Աստուծոյ յատուկ ըլլալը ոսկեզէն դաս մըն է, զոր պէտք է որ մօտենանք: Թէ մենք բոլորովին Աստուծմէ կախում ունեցող արարածներ ենք՝ ասկէ չինիչ և վերացնող ներշնչում մը ուրկէ՞ կարելի է քաղել. ներշնչում մը՝ որ մեր տկարութեան ներքին զգացումով՝ զմեզ ալ աւելի առ Աստուած կը տանի: Եիտակ չէ՞ որ այս ըլլայ Աստուծոյ հետ մեր յարաբերութեան ոգին: Մէկը որչափ խոնարհութեան և առ Աստուած վստահութեան խորքերը իջնէ, այնչափ ճշմարիտ Աստուածասիրութեան բարձունքները կը վերանայ: Այս կախումի ոգին է որ զմեզ երկրէ երկինք կը քաշէ: Ի՞նչ են երկրաւոր թագաւորութիւնները բաղդատելով Աստուծոյ թագաւորութեան հետ. ի՞նչ են աշխարհային զօրութիւնները բաղդատելով Աստուծոյ ամենակարող զօրութեան հետ. և արդէն Բնութեան Զօրութիւնները Աստուծոյ անհուն Զօրութեան ստուերը չեն: Ի՞նչ են մարդկային փառքեր համեմատելով զանոնք Աստուծոյ անսկիզբն ու անվախճան փառքին հետ: Հետեւաբար, բաղդատելով մարդկային թագաւորութիւնները, զօրութիւնները և փառքերն ու պերճանքները աստուածայինին հետ՝ ա'լ աւելի կ'մբռնենք մեր կախումը Աստուծմէ, և այս հասկացողութիւնը մեզ փոխանակ վհատութեան, անձեռնբերեցութեան, տկարացման ու ինքնաւքման առաջնորդելու, նոր ուժ ու կրօնով, սէր ու գորով, խանդ ու եռանդ կը ներշնչէ. որովհետեւ այս երկնաւոր Թագաւորը, այս ամենազօր Աստուածը, այս փառաւորեալ Տէրը մեր Հայրն է: Ի՞նչ արժանիք . . .

Ուրեմն, ուղիղ չէ՞ որ այս կերպով կրնանք սորվիլ մեր ճշմարիտ յարաբերութիւնն ու հաղորդակցութիւնը Աստուծոյ հետ: Թագաւորութիւններ կ'անցնին, իշխանութիւններ կը տկարանան, փառքեր կը նոսմանան, արեւներ կը լուսազրկուին, ծովեր կը ցամքին, և լեռներ կը կործանին՝ դարերու ծանրութեան տակ. բայց, Աստուած նոյնն է, «Երէկ և այսօր նոյն և յաւիտեան»: Անորն է Թագաւորութիւնը, Զօրութիւնը և Փառքը:

Բ. — Այս Փառատրութեամբ կը սորվինք նաեւ թէ Աստուծոյ Թագաւորութեան

կը վերաբերինք, ինքն է մեր Թագաւորը և Օրէնստուն: Տէրունական Ազօթքին մէջ արդէն իր կարգին խօսած էինք թէ ի՛նչ կը նշանակէր Աստուծոյ Թագաւորութիւնը, թէ ի՛նչ պիտի Թագաւորութիւն մըն է, թէ ի՛նչ պարտականութիւններ ունինք անոր հանդէպ, թէ ի՛նչ օգուտներ կրնայ ունենալ Անոր գալը, հետեւաբար, չկրկնելու համար, այս պատեհութեամբ զոհանանք քանի մը գործնական թելադրութիւններով:

Ի՞նչպէս պէտք է ապրի Աստուծոյ Թագաւորութեան վերաբերող մը: Ահա հարցումը, զոր՝ երանի՜ թէ իւրաքանչիւր Քրիստոնեայ ընէր ինքնիրեն: Քրիստոնեայ կը նշանակէ Քրիստոսի հետեւող, Քրիստոսի զինուորը, որ պիտի մաքառի աշխարհի և անկեալ «ես»ին անտեղի զրդուիներուն և պահանջներուն դէմ, ճշմարտմը, այսինքն, ճիշդ ընող մը, բառին բուն նշանակութեամբ ճգնող մը, ո՛չ թէ մարդկային ընկերութեան ճիգերէն հեռու փախչող մը և քարանձաւներու մէջ ապաստանող մը, խտեր և արմատներ կրծող մը, ալ ընկերութեան փորձութեանց մէջ, աշխարհի մէջ, մեղքի դէմ ճգնող մը, չարին դէմ կռուող մը, և ճշմարտութեան դատին համար պատեհազմող մը: Ահա երկնից Թագաւորութեան, Աստուծոյ Թագաւորութեան պատկանողի մը պարտականութեանց, «քաղցր լուծը և փոքրոգի բեռը»: Ահա, ճշմարիտ աղօթքը, գործնական աղօթքը «եկեսցէ արքայութիւն քո»: Ահա ճշմարիտ ոգին կրկնելու Փառաքանութեան առաջին բառը. «Զի քո է արքայութիւն»: Երկրաւոր թագաւորութիւնները օրէնք ունին, Աստուած է մեր Օրէնստուն: Սահմանադրութիւններ և կանոնադրութիւններ ունին, Ս. Գիրքն է մեր կանոնադրութիւնը, գանձեր և հարստութիւններ ունին, մեր գանձերն ու հարստութիւնները երկինքն են, «Ուր ոչ ցեց և ուտիճ ապականեն, և ոչ գողք ական հատանեն և գողանան»: զինուորներ ունին, մենք ալ թաչին զինուորներն ենք հոգեւորապէս, և թաչն է մեր պարծանքը: Ահա այն Թագաւորութիւնը, որուն կը պատկանինք և զոր ներկայացնել կը պահանջուի մեզմէ՝ մեր կեանքի բոլոր օրերուն մէջ: Արդեօք այս Թագաւորութեան վերաբերող մէկու մը պէս կ'ապրինք, այս Թագաւորութեան օրէնքներուն տրամա-

դրութեանց համաձայն կեանք կը վարե՞նք. անոր ամենամեծ Օրէնքը — Սիրոյ Օրէնքը — կ'իշխե՞մք վրայ: Վերջապէս, թէ և մարմնով երկրի վրայ, բայց սիրտով ու հոգիով երկինքի մէջ կ'ապրինք: Ահա հարցումներ, որոնց ամէն ճշմարիտ Քրիստոնեայ «Այո՛» պատասխանելու է անկասկած ու անվարան: Առանց այս խղճամիտ պատասխանին օգուտ մը չունի միայն աղօթելը, թէ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը գայ, խոստովանիլ թէ Թագաւորութիւնը Անորն է, պարծենալ թէ մենք Քրիստոնեաներ ենք, և եկեղեցւոյ մէջ յարգ ու պատիւ կը վայելենք, թէ հանգանակութիւններու կը մասնակցինք, թէ հանրագուտ ձեռնարկներ կը քաջալերենք. անօգուտ են այս բոլորը՝ եթէ չենք ապրիր իբրեւ մէկ անգամը Անոր Թագաւորութեան: Աստուծոյ Թագաւորութիւնը, մարդկութեան այս մեծ Յոյսը, Քրիստոնէութեան այս հիասքանչ հեռապատկերը, հաւատացեալներուն սիրտներուն այս միակ կարօտը: Նոյնիսկ երկնից սուրբերուն անդադրում աղօթքներուն և խոնարհ խնդրուածքներուն այս միակ առարկան: Երկնաւոր Թագաւորութիւնը, — երկինքը երկրի վրայ, երկինքին երկրի հետ գրկախառնումը, և մենք մէկ անգամը, մէկ ներկայացուցիչը, մէկ գործիչը այս երկնաւոր Թագաւորութեան . . . : Ուրեմն, ո՞րն է ան Քրիստոնեան, որ այս մեծ կոչումին, մեծ շնորհին համար փառաքանութեան գոհունակ և ներգաշնակ երգեր չհիւսեր իր կեանքի բոլոր օրերուն մէջ: Ո՞րն է այն հաւատացեալը որ զիշեր ցերեկ իր աղօթքներուն և հայցուածներուն միակ առարկան չընէր այս երկնաւոր Թագաւորութեան զալուստը: Այո՛, այս Թագաւորութեան դէմ գլուխ բարձրացնող բոլոր զօրութիւններ և իշխանութիւններ պիտի կորսուին և կործանին իսպառ՝ հռչակելու համար յաւէտ, թէ Անորն է Թագաւորութիւնը:

Գ. — Այս փառաքանութեամբ կը սորվինք, թէ մենք Աստուծոյ Զօրութեամբ կ'ապրինք աշխարհի վրայ և ազատ կը պահուինք սատանայի կործանարար ազդեցութենէն: Այսպիսի յորձանուտ և փորձանուտ աշխարհի մը մէջ կեանքի շիտակ ուղի մը հարթել ու յարգարել, այսպիսի բազմապահանջ կեանքի մը մէջ կարծել թէ

ինքնաբաւ ենք, և նոյն ատեն աշխատիլ թէ առանց բարձրագոյն և կարողագոյն զօրութեան մը կրնանք ապրիլ, բացարձակ անկարելիութիւն մըն է մեզի պէս տկար, դեղեւուն, սխալական անձերու համար: Այս մասին ալ արդէն պէտք եղածը խօսած էինք թէ «Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր» և թէ «Եւ մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեալ զմեզ ի չարէ» հայցուածներուն վրայ խօսելու առթիւ: Բայց, այս փառաբանութիւնը հոս դարձեալ առիթ կուտայ կրկնելու քանի մը թեւադրութիւններ ևս:

Դարերու փորձառութեամբ հաստատուած է սա տխուր բայց անխուսափելի ճշմարտութիւնը, թէ բարին ու չարը, լոյսն ու խաւարը, սէրն ու ատելութիւնը, կեանքն ու մահը, Աստուած ու սատանան կոխ մը, պայքար մը ունին: Բայց այս պայքարին մէջ զօրաւորագոյն են և առյաւէտ պիտի ըլլան⁶ բարին, լոյսը, սէրը, կեանքը; և Աստուած, այս մասին տարակոյս չկայ և կը հաւատանք ասոր: Բայց, այս ոսգմաւալը որչափ արտաքին աշխարհը, նոյնչափ ալ մեր ներքին աշխարհն է: Հետեւաբար, յոյս կը տածենք, թէ մեր մէջ ալ բարին, լոյսը, սէրը, կեանքն ու Աստուած պիտի թագաւորեն: Ուրեմն, մեր այս հաւատքը զործնականապէս ըսել չէ՞, թէ Զօրութիւնը Աստուծոյ կը վերաբերի, եւ մենք այս Զօրութեան ազդեցութեամբ կը պահուինք ապահով ու անվրդով: Թողունք խօսիլ Աստուծոյ Զօրութեան վրայ, որով երկնային մարմիններու ուղղութիւն կուտայ և կը կառավարէ զանոնք, որով բնութեան օրէնքները կը վարէ անխախտ ու անսասան, որով հրաշալիքներ կը զործէ վերը՝ երկինքը և վարը՝ երկրի և ջուրերու խորութեանց մէջ: Թողունք խօսիլ նիւթական տիեզերքի վրայ Անոր ունեցած զօրութեան մասին: Թողունք խօսիլ նաեւ պատմութեան մէջ ի յայտ բերած Անոր զօրութեան մասին, որով թագաւորութիւններ կը յարուցանէ և իշխանութիւններ կը կործանէ, ազգեր կը բարձրացնէ և սերունդներ կորստեան կը դատապարտէ: Այո՛, Խորայեւացիներուն միտքերուն վրայ իրենց Աստուածը և Անոր զօրութիւնը այնչափ ներգործած էին որ միշտ Անոր զօրութեան եւ փառքին երգեր կը հիւսէին, «Տէր զօ-

րութեանց, Տէր կարող ի պատերազմի»: «Աջ նորա խորտակեաց զթշնամին»: Այս պատճառաւ Դաւիթի սաղմոսներէն շատեր Տիրոջ զօրութեան և կարողութեան մասին կը խօսին, և նոյնիսկ մարգարէներէն շատերուն մարգարէութիւններն ալ կը պանծացնեն Անոր զօրութիւնը: Բայց, թէ որքիչ մը անդրադառնանք բարոյական և հոգեկան աշխարհի մէջ Անոր զօրութեան վրայ, հիացմամբ և շլացմամբ պատկանանք և պաշտումի զգացումէ տարրեր զգացում չարթննալ մեր սիրտերուն մէջ: Եզեկիէլիան տեսիլքին ցրուած ոսկորներով լի հոգեկան դաշտեր կան, ուր Աստուածային զօրութիւն մը միայն կրնայ նոր ժողովուրդ մը գոյութեան կոչել, մահուան քունը քնացողներ կան, որոնց Անոր զօրութիւնը միայն կրնայ նոր կեանք ներշնչել: շատ մը սիրտերու մէջ ձմեռնային մահացում կը տիրէ, Անոր զօրութիւնը միայն կրնայ զարնանաբոյր վերադարձնում ներգործել անոնց մէջ: Վերջապէս, հրաշալիքներ կը զործուին բարոյական ու հոգեկան աշխարհներու մէջ և այդ բոլորը միմիայն Անոր ամենակարող զօրութեամբ: Բարոյապէս չորեքօրեայ թաղուած Դաւաբոսներ յարութիւն կ'առնեն, կաղեր եղջերուի պէս կը ցատկեն, մեղքով զիւհարներ կը բժշկուին, ցանկութեամբ բռնոտածներ կ'առողջանան, հոգեւորապէս կոյր աչքեր կը բացուին և խուլ ականջներ կենաց Բանին ճշմարտութեանց կ'ունկնդրեն, համբեր Անոր զօրութիւնը կը բարեբանեն, և այս ամէնը միմիայն Անոր զօրութեամբ: Ուրեմն, պարտական չենք Անոր այս զօրութիւնը մենք ալ փառաւորել սերովբէական երեքսրբեան սրբասացութեամբ, — «Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր զօրութեանց»: Այո՛, ինչպէս որ Անորն է Թագաւորութիւնը, այնպէս ալ Անորն է զօրութիւնը:

ԳՐ. ՍՐԿ. Հ. ԳՍԼՈՒՍՏԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 18)

